

İnsan
hakları
ortak
platformu

ESHİD
HİD
İNGİD
UAG TÜRKİYE
YURTTAŞLIK DERNEĞİ

BİLGİ NOTU/FACT SHEET

EPI 2015 Tavsiyelerinin uygulanması/implementation of the recommendations of UPR - 2015

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

2015 yılında gerçekleşen Evrensel Periyodik İzleme sırasında Türkiye'ye çocuk işçiliği ile ilgili verilen tavsiyeler şöyledir:

- Çocuğa karşı şiddet, çocuk işçiliği ve ticaretini önlemeye yönelik adımların sürdürülmesi
- Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin ortadan kaldırılması ve istihdama erişimde asgari yaşın uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi için ilave tedbirlerin alınması
- Başta tehlikeli işler olmak üzere çocuk işçiliğini azaltmak üzere gerek yasa gerek uygulama düzeyinde tedbirler alınması
- Çocuk işçiliği ve ticaretinin önlenmesi için etkili izleme meka- nizmalarıyla beraber yasal tedbirlerin alınması
- Çocuk işçiliği ve ticaretinin önlenmesi için etkili izleme meka- nizmalarıyla beraber yasal tedbirlerin alınması
- Okul katılım oranlarını arttırmaya ve başta kırsal kesimler olmak üzere çocuk işçiliğini ortadan kaldırmaya yönelik çabaların sürdürülmesi
- İnsan ticareti ve çocuk işçiliğiyle mücadeleyle yönelik ulusal tedbirlerin güçlendirilmesi için atılabilecek diğer adımların araştırılması

2015 yılından sonra Türkiye'de çocukların çalıştırılmasına ilişkin yasal bir değişiklik olmamıştır. Çocukların çalışma yaşı, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. Maddesine göre 15'dir. Ancak, 14 yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilmektedir.

Oysa; Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) çocuk işgücü ile ilgili temel sözleşmelerinden biri olan 138 sayılı sözleşmesine göre asgari yaş sınırı 15'dir.

Ayrıca 4857 sayılı iş kanununda çalışma saatleri de yaş grubuna göre düzenlenmiştir. Aynı şekilde 18 yaşını doldurmamış erkek işçilerin maden ve yeraltı işlerinde çalıştırılmaları yasaklanmışken, Sanayiye ait işlerde on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin gece çalıştırılmaları da yasaklanmıştır.

Veri Eksikliği

Çocuk işçiliğinin önlenmesi için etkili politikaların geliştirilebilmesinin ilk adımı, çocuk işçiliği sorununda durum tespitinin gerçekçi bir şekilde yapılmasıdır. Bu da güncel ve güvenilir verilerin varlığına bağlıdır. Türkiye'de çocuk işçiliği konusunda ulusal ölçekte yapılan en son araştırma 2012 yılına aittir. Bu araştırmaya yönelik yöntemsel eleştirileri bir kenara bıraksak bile, 2012 yılına ait verilerin Türkiye'nin yakın dönemdeki iktisadi, sosyal ve siyasal değişimleri yansıtmaktan uzaktır. Tek başına yakın zamanda yaşanan Suriyeli göçü, çocuk işçilik sorununa yeni boyutlar kazandırmıştır. 2018 Yılı Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı ilan edilmiştir. Bu durum her ne kadar önemli bir çaba olarak nitelense de veri eksikliği mevcut duruma ilişkin etkili politikalar geliştirilmesinin önünde büyük bir engel oluşturduğu çocuk işçiliği ile ilgili mücadelede eksik ve etkisiz bir çalışmadır.

6-17 Yaş Arasından En Az 1 Milyon Çocuk Çalışıyor

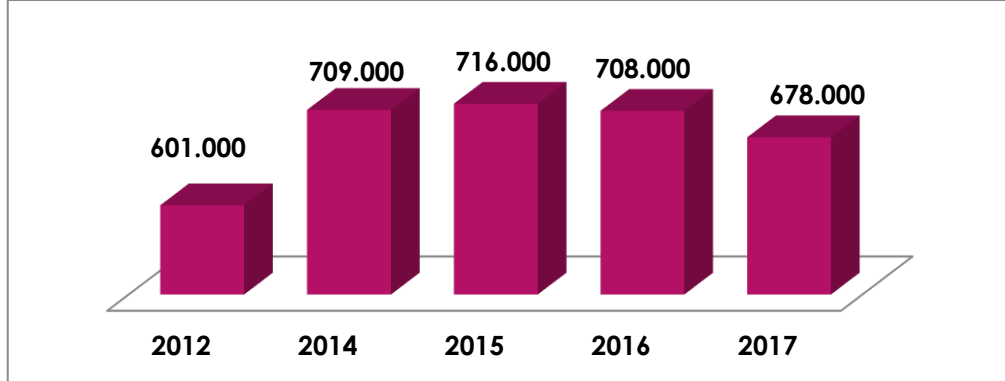
TÜİK'in en son 2012 yılında yapmış olduğu Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre 6-17 yaş arası çocuk işçi sayısı 893 bindir. 2012 yılından sonra 6-14 yaş arası çocuk işçi sayısı bilinmemekle birlikte 2016 yılında 15-17 yaş arası çocuk işçilerin sayısı 709 bin, 2017 yılında ise 678 bin olarak açıklanmıştır.

Bu durumda 6-17 arası çocuk işçiliğinin tahmini 1 milyona yaklaştığını söyleyebiliriz. Bu çocukların yüzde 80'e yakını da kayıt dışı çalışmaktadır.

Buna göre 15-17 yaş grubundaki çocuk işçilerin istihdam oranı %18,19'dur. Bu oran ülkedeki her beş çocuktan birinin çalıştığını göstermektedir.

Çalışan çocukların %68,9'u (223.980) oğlan %31,1'i (223.980) ise kız çocuklarından oluşmaktadır. Bu nedenle istihdam oranı, çocukların cinsiyetine göre farklılaşmaktadır. Erkek çocuklarda istihdam oranı %23,96'ya yükselmektedir. Kız çocuklarda ise oran %12,12'ye düşmektedir.

Çocuk İşçi Sayısı (15-17 Yaş arası)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Çocuk.

Kayıt Dışı Çalıştırılma

Genel İş Sendikası'nın raporuna göre; kentlerde çalışan çocuklar, küçük işletmelerde çoğunlukla kayıt dışı çalışmaktadırlar. Bu işletmeler yasal yükümlülüklerden kaçınmak için düşük ücretli ve kayıt dışı çocuk emeğine başvurmaktadır. Kentlerde küçük işletmelerde yoğunlaşan kayıt dışı ekonomi, kırsal kesimlerde ise tarım sektöründe yoğunlaşmaktadır. Tarımda çocuklar mevsimlik işlerde ya da ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmaktadır.

Çalışan çocukların en fazla oldukları alan 10'dan az işçi çalıştıran işyerleridir. Bu işyerlerinde çalışan çocukların yüzde 90'ı kayıt dışıdır. Yine 50'den fazla işçi çalıştırılan büyük yerler içinde de çalışan çocukların yarıya yakını kayıt dışıdır. Bu durum Türkiye'de denetim sisteminin ne kadar yetersiz olduğunun da göstergesidir.

İşyeri Büyüklüğü ve Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılıklarına Göre Çocuk İşçiler (15-17 yaş, 2017)

İşyeri Büyüklüğü	15-17 Yaş Arası Çalışanların İşyeri Büyüklüklerine Göre Oranları	Kayıtlı	Kayıt Dışı
1-9	69,4	9,6	90,4
10-19	7,3	28	72
20-49	10,9	27,1	72,9
50+	12,2	55,5	44,5

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Bilgi Edinme Sistemi

Denetim Yetersizliği

Türkiye'de mevzuatla uygulama arasındaki uçurum çocuk işçilikle mücadelede devletin denetim faaliyetlerini önemli hale getirmektedir. Çalışma yaşamının denetimi Aile, Sosyal Güvenlik ve Çalışma Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından yerine getirilmektedir.

-Müfettiş Sayısı Yetersizdir

İş denetimi işlevinin yerine getirilebilmesi için iş müfettişlerinin ihtiyaca yetecek sayıda olması gerekmektedir. Gerek 4857 sayılı İş Kanunu gerekse ILO'nun 81 sayılı İş Teftişine İlişkin Sözleşmesinde yeterlilik olgusuna vurgu bulunmaktadır. Yeterli sayıda müfettiş sayısı için resmi bir tanım bulunmamaktadır. Bununla birlikte, çalışan başına müfettiş sayısı uluslararası karşılaştırmalarda başvurulan bir göstergedir. ILO, müfettiş başına sanayileşmiş ülkeler için 10 bin, gelişmekte olan ülkeler için 15 bin, geçiş ekonomileri için 20 bin, az gelişmiş ülkeler için 40 bin çalışanı makul gösterge olarak

kabul etmektedir. Türkiye’de 2017 yılı itibariyle müfettiş sayısı 1021, toplam çalışan sayısı ise 28 milyon 189 bindir. Buna göre 2017 yılında müfettiş başına 27.609 çalışan düşmektedir (Son 10 yılda müfettiş başına çalışan sayısı 25-37 bin arasında değişmiştir). Türkiye’de iş müfettişlerinin sayısı ve kompozisyonunda son yıllarda ortaya çıkan değişimi¹ bir kenara bırakıp ILO’nun makul göstergesi bağlamında değerlendirdiğimizde bile iş müfettiş sayısı yetersiz kalmaktadır.

-Denetimlerin Sıklığı Yetersizdir

Yıllar	Teftiş Sayısı	Teftiş Edilen Çalışan Sayısı	İşyeri Sayısı	İşçi Sayısı (SGK)	Denetimi Yapılan İşyeri Yüzdesi	Denetim Gören İşçi Yüzdesi
2007	69544	1.947.664	1116638	9198577	6,2	21,2
2008	62562	1.564.866	1170248	9574873	5,3	16,3
2009	56095	1.564.866	1216308	9618438	4,6	16,3
2010	46969	3.768.724	1325749	10575935	3,5	35,6
2011	35371	3.033.332	1435879	11547134	2,5	26,3
2012	38131	2.036.625	1538006	12527337	2,5	16,3
2013	23504	2.211.321	1611292	13136339	1,5	16,8
2014	23331	2.178.415	1679990	13967837	1,4	15,6
2015	21304	2.207.548	1740187	14802222	1,2	14,9
2016	24284	2.408.693	1749240	15355158	1,4	15,7

Tabloda görüldüğü gibi teftiş oranı her iş yerini bir kez gidildiği varsayılarak hesaplandığında dahi 2015 yılı için %1,2, 2016 yılı için %1,4’tür. Başka bir ifadeyle her yüz işyerinden ancak 1,4’ü çocuk işçi istihdamına ilişkin hususlar yönünden denetlenmektedir. Son on yıllık süreçte, denetimlerin sıklığı önemli ve istikrarlı bir azalma göstermiştir. Teftiş oranı 2007’de %6,2 iken 2016’da %1,4’e gerilemiştir. 2016 yılında müfettiş başına düşen teftiş sayısı 1713’tür. İşyeri sayısını 2016 yılındaki değerde sabit kalsa bile, tüm işyerlerinin denetlenmesi mevcut müfettiş sayısı ile 23 yıldan fazla sürmektedir. Başka bir anlatımla bir işyeri 23 yılda bir denetlenmektedir.

-Teftiş Sayısında Azalma ve Teftiş Ölçeğinin Değişmesi

2007-2016 yılları arasını kapsayan on yıllık diliminde Bakanlığın teftiş faaliyetlerine ilişkin en dikkat çekici şey, teftiş sayılarında görülen azalmadır. 2007 yılında gerçekleştirilen teftiş sayısı 64.544 iken 2016 yılında bu sayı 24.284’e gerilemiştir. Teftiş sayısı %65 oranında azalmıştır. Azalma oranı iş sağlığı güvenliği teftişlerinde %48, işin yürütümüne ilişkin teftişlerde %77,7 düzeyindedir. Oysa aynı dönemde işyeri sayısı 1,1 milyondan 1,7 milyona; çalışan sigortalı sayısı ise 9,1 milyondan 15,3 milyona erişmiştir. İşyeri sayısındaki artış %56,6, çalışan sigortalı işçi sayısındaki artış ise %66,9’dur. Son 10 yıllık dönemde azalan denetim faaliyetleri büyük ölçekli işyerlerine yoğunlaştırılmıştır. Böylece denetim sayısı azalırken ulaşılan işçi sayısında artış sağlanabilmektedir. Denetim faaliyetlerinin odak noktasındaki işyeri ölçeğinin değişmesi, özellikle çocuk işçiliğinin önlenmesi noktasında denetim yetersizliğinin derecesini şiddetlendirmektedir. Çünkü bilindiği gibi, Türkiye’de çocuk işçiliği esas olarak ondan az işçinin çalıştığı küçük ölçekli işyerlerinde yoğunlaşmaktadır. Denetlenen işyerlerinin istihdam ölçeğindeki artış, çocuk işçi istihdamının yaygın olduğu işyerlerinin yeterince denetlenmemesine yol açmaktadır. Esasında Türkiye’de iş kazası geçiren sigortalılar arasında çocuk işçilerin payındaki istikrarlı artışı, denetim faaliyetlerindeki ölçek kaymasının yol açtığı yetersiz denetim olgusuyla birlikte düşünmek gerekir.

¹ Türkiye’de iş müfettişlerinin sayısında ve kompozisyonunda önemli değişiklikler olmuştur. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, iş müfettişlerinin sayısı ve unvanlarına ilişkin veri yayınlamayı bırakmıştır. Bununla birlikte

Sektörlere Göre Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliğinin sektörel dağılımına baktığımızda çalışan çocukların hizmetler sektöründe yoğunlaştığını görüyoruz. Çalışan çocukların yüzde 40'ı hizmetler sektöründe çalışmakta ve hizmetler sektöründe çalışan çocukların yüzde 73'ünden fazlası kayıt dışı çalışmaktadır. Çalışan çocukların sanayi sektöründeki oranları yüzde 26, kayıt dışılık oranları ise yüzde 75,8'dir. Çalışan çocuklar hizmetler sektöründen sonra tarım sektöründe yoğunlaşmaktadır ve neredeyse tamamı kayıt dışıdır.

Sektörlere ve Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılıklarına Göre Çocuk İşçiler (15-17 yaş, 2017)

	Çocuk işçilerin sektörel dağılımı	Kayıtlı	Kayıt Dışı
Tarım	32,3	3,2	96,8
Sanayi	26,8	24,2	75,8
Hizmet	40,8	26,3	73,7

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Bilgi Edinme Sistemi

Çocuk İş Cinayetleri

Çocukların çalıştırılmasının koşulları gittikçe zorlaşmaktadır. DİSK-AR'ın 2015 Raporu'nda çocuk işçiliğinin gittikçe ağırlaşan boyutlarını ortaya kondu. Okula gitmeyen çocukların haftalık çalışma süresi 54 saat. Çalışmak zorunda bırakılan çocukların yüzde 3,4'ü yaralanmış ya da sakatlanmış durumda. Çocukların üçte birine işyerinde yemek verilmiyor. Yarısından çoğu ise 400 TL'nin altında çalışıyor. Bu kötü koşulların yanı sıra çocuklar çalışırken yaşam hakkı ihlallerine de maruz kalabiliyor. 2016 yılında en az 56 çocuk ve 2017 yılında en az 60 çocuk 2018 yılında ise en az 67 çocuk iş cinayetlerinde yaşamını kaybetti.

Suriyeli Çocukların Çalıştırılması

Resmi verilere göre Türkiye'ye göç eden Suriyeli nüfusun yarıya yakını çocuktur. Bu çocukların da birçoğu yoksulluk, ebeveynlerinin istihdamda yer alamaması ve eğitim olanaklarından yararlanamama nedeniyle çok erken yaşlarda çalışmaya mecbur kalmaktadır. Suriyeli çocuklar çok küçük yaşlarda çalışmak zorunda kalıyorlar.

Genel İş Sendikası'nın hazırladığı rapora göre; Suriyeli çocuklar günde 10 saatten fazla ve haftalık 80-100 tl arasında çalıştırılıyorlar. Kimi yerlerde ise bu ücret haftalık 50 TL ye kadar düşüyor.

Temel Sebep Yoksulluk Artıyor

Yoksulluk çocukların çalıştırılmasındaki temel sebeplerden biridir. Yoksulluk çocukların maddi, manevi ve duygusal açıdan gelişimlerini olumsuz etkilemektedir.

Bu nedenle zihinsel ve bedensel gelişme açısından temel gereksinimleri karşılanmayan çocuklar, bu koşullarına ekonomik zorunluluklar da eklenince çalışmak zorunda kalmaktadır.

Genel İş Sendikası'nın raporuna göre Türkiye çocuk yoksulluğu oranları açısından Avrupa'da son sıralarda bulunmaktadır:

Avrupa Düzeyinde Çocuk Yoksulluğu Oranları (0-17 Yaş Arası)

Ülkeler	Yoksulluk Oranı (%)
Danimarka	2,7
Finlandiya	3,6
İsveç	8,5
İrlanda	9,1
Almanya	9,8
Slovenya	9,8
İngiltere	9,9
Avusturya	10,2

Çek Cumhuriyeti	10,3
Hollanda	11,2
Fransa	11,3
Macaristan	11,8
Lüksemburg	12,4
Belçika	12,5
Polonya	13,4
Slovakya	13,5
Litvanya	13,9
Estonya	14,3
Letonya	15,4
İtalya	17,7
Portekiz	18,2
Yunanistan	18,7
İspanya	23,4
Türkiye	25,3

Kaynak: OECD (2014). Yoksulluk Oranları

Çıraklık

Çocuk işçiliğinin bir başka boyutu olan çıraklıkta ise emek sömürsü gittikçe artmaktadır. 2015 yılında 17 yaşına kadar çalıştırılan çırak sayısı ise 401 bin 464 olarak açıklanmıştır.² SGK'nın yayınlamış olduğu verilerde ise çırak işçi sayısı oldukça yüksektir. Aralık 2016 verilerine göre çırak işçi sayısı 1 milyon 170 bin'dir. Bu durum çocuk emeği sömürsünün geldiği noktayı açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sorumluluk Reddi:

Bu bilgi notu, Avrupa Birliği İnsan Hakları ve Demokrasi hibe programı kapsamında desteklenen Evrensel Periyodik İnceleme Tavsiyelerinin Uygulanmasının İzlenmesi projesi kapsamında Kapasite Geliştirme Derneği tarafından hazırlanmıştır. Avrupa Birliği, Bilgi Notunun içeriğinden hiçbir biçimde sorumlu kılınamaz.

² Soru önermesine verilen cevap.